

JULIANE CATHRINE LINDEMAN (1816–1879)

var nest yngst av Ola Andreas og Anna Severine Hickmann Lindemans syv barn og yngst av deres tre døtre. Juliane Lindeman vokste opp i Trondhjem og fikk musikalsk opplæring av sin far. I denne inngikk grundig kunnskap om J.S. Bachs musikk og den tidlige Bachtradisjonen fra de første tiårene etter J.S. Bachs død.¹ Juliane Lindeman utmerket seg tidlig som et klavertalent. I 1840-årene forsøkte hun å etablere seg som utøvende kunstner og ga konserter både i Norge og i utlandet. Da tiden ennå ikke var moden for at en kvinne kunne leve av sin kunst, valgte hun å slå seg ned som klaverpedagog i Trondhjem. Her etablerte hun, som landets førstekvinne, et musikalsk leiebibliotek.

Juliane Lindeman (Foto: H. Krum. I privat eie)

Juliane Lindeman i Den musikalske Forening

Juliane Lindeman må tidlig ha vist stort musikalsk talent. Allerede som 15-åring var hun aktiv som pianist i byens musikalske selskap. Byens musikalske selskap var fra 1830 reetablert som Den musikalske Forening i Trondhjem. I 1831 gjorde foreningen et vedtak som viste at en ny tid og mer moderne tid var i anmarsj. Mens kvinner helt fra 1818 hadde hatt mulighet til å være med og assistere ved konserter, ble det på årsmøtet den 1. mai 1830 foreslått at kvinner kunne opptas som fullverdige medlemmer i foreningen. Forslaget ble vedtatt på det neste årsmøtet i januar 1831. Dermed var det åpnet for at også Ole Andreas Lindemans døtre kunne bli fullverdige medlemmer.² I årene 1831–1833 finnes tre av barna til Ole Andreas Lindeman på medlemslisten; Juliane Christine, Anna Severine og Ludvig Mathias. I foreningen fungerte Juliane, sammen med flere andre medlemmer, som pianistinne ved selskapets ulike øvinger og konserter.³

Fra Juliane Lindemans notebok "Haandstykker for Claveret" (NBdigital: URN:NBN:no-nb_digimanus_199909).

Imidlertid viser medlemslistene at alle de tre Lindeman-barna ble utmeldt bare to år senere, i 1833. Forklaringen på søsknenes korte medlemskap i musikkforeningen er flere, og avspeiler trolig også striden omkring den musikalske ledelsen i foreningen.⁴ Utmeldelsen av Ludvig Mathias er lett å forklare, da han høsten 1833 flyttet til Christiania for å studere teologi.⁵ For de to søstrene, som fortatt skulle være i byen, er forklaringen en annen. I et brev til sønnen Jacob Andreas forteller Ole Andreas Lindeman, som i alle år etter 1800 selv hadde vært aktivt medlem og solist med det musikalske selskapet, at han har fått et brev fra musikkforeningens leder Schult.⁶ I brevet inviteres hans to døtre til fortsatt medlemskap i foreningen. Dette kunne Lindeman vanskelig imøtekomme, da familien ikke hadde råd til å anskaffe et moderne instrument som krevdes for å øve inn nyere klaverkomposisjoner:

Fra Toldcasserer Schult blev mig skriftlig tilmeldt Directionens Indbydelse til at bivaane den musikalske Forenings Musikøvelser, og Ønske om Julianes og Severines Vedblivelse som musicerende Medlemmer, men jeg gjorde Schult mundtlig Undskyldning for at vi ikke kunde denne Vinter bivaane Musikøvelserne, formedelst Mangel af Fortepiano, da nye Sager gaae for høit til at kunne instuderes og udføres paa et Claveer af kun 5 Octaver.⁷

I 1830-årene oppførte Musikkforeningen en rekke av samtidens nye og populære verker. Både syngespill og virtuose instrumentalkonsert var å finne på foreningens programmer. Imidlertid krevde nyere komposisjoner et klaver med større klanglige muligheter og ikke minst større toneomfang. Instrumentene som Lindeman hadde i sitt eie var av de gamle klavertypene, og egnet seg følgelig ikke. Som organist tjente Lindeman ikke mye og med en stor barneflokk å forsørge, var det ikke penger til overs for å kjøpe et moderne instrument.⁸ Ønsket om et nytt instrument var imidlertid så stort at Juliane og broren Jacob Andreas på egen hånd henvendte seg til musikkhandlere i Christiania.⁹ Det viste seg snart at heller ikke de hadde midler til å kunne skaffe et instrument. Heldigvis løste problemet seg da Ole Andreas Lindeman i 1835 fikk oppgjør fra departementet for sitt arbeid med koralboken. Samme høst kjøpte han et Flügelpianoforte som var ”lidt over 3 Alen langt og 1 ½ Alen bredt”.¹⁰

For Juliane Lindeman ble musikken tidlig en sentral del av livet. Selv om det ikke har vært mulig å finne skriftlig belegg for at Juliane Lindeman spilte Chopins e-moll konsert i offentlig sammenheng i Trondheim i årene før 1838, er det ganske sikkert at hun hadde øvd inn deler av- eller hele denne konserten. Hennes gode venn, komponisten og pianisten Thomas Tellefsen skrev mange år senere at det i Trondhjem kun var Juliane Lindeman som hadde våget seg på denne konserten, før han selv spilte den omkring 1840.¹¹ Da Chopins e-moll-konsert ble publisert i 1833, viser dette at man i en provins som Trondhjem fulgte godt med og tidlig fikk tilgang til nye musikkverker.¹² Historien forteller også at Juliane Lindeman måtte ha hatt et betydelig spilleteknisk nivå allerede før 1840.

1838–1839: Reise til Stockholm, København og Hamburg

I september 1838 reiste Juliane Lindeman ut på en reise som varte i flere år. Bortsett fra et kortere opphold i 1842, var hun ikke tilbake i hjembyen før i juli 1844. Reisen hadde flere formål. Dels må den forstås som en kombinert dannelses- og utdannelsesreise, dels var reisens hensikt å gi konserter. Avreisen ble annonsert i *Trondhjems Adresseavis* den 18. september. Her stod følgende dikt å lese på avisens første side:

*Til Jomfrue Juliane Lindeman
ved hendes bortreise fra Trondhjem*

*Med Toner Du quæget tidt mit Øre,
Med Venskab har du quæget tidt min Sjæl,
Et kjerligt Minde hine skal tilhøre,
Lad dette overleve mit Farvel!*

Ferden gikk først til Stockholm. Juliane Lindeman reiste sammen med sine eldre søsken, broren Peter Tangen (1810—1888) og søsteren Severine Dorothea (1814—1888).¹³ Peter T. Lindeman, som på dette tidspunktet studerte medisin i Christiania, tok pause i studiene for å følge for sine to søstre på reisen. Etter et lengre opphold i den svenske hovedstaden, reiste de på nyåret 1839 videre til København, for så å ende opp i Hamburg på vårparten. Først høsten 1839 var de tilbake i Christiania.

Fordi vi i dag ikke har tilgang til brevkorrespondanse fra noen av de tre søsknene, er det vanskelig å gi en nøyaktig beskrivelse av reisen. Trolig hadde søsknene flere bekjente som fungerte som døråpnere på stedene de besøkte. I Stockholm hadde Lindemanfamilien flere kjente fra Trondhjem: Peter Tellefsen, en eldre bror av Thomas Tellefsen, var organist i det romersk-katolske kapell i Stockholm fra 1838.¹⁴ Statssekretær Frederik G. Due, også han opprinnelig fra Trondhjem, hadde bodd i Stockholm siden 1822.¹⁵

Den 6. november 1838 medvirket Juliane Lindeman på den senere svært kjente danske komponisten Niels W. Gade (1870—1890) og waldhornist Naumanns konsert i Stockholm:¹⁶

Herrar Naumanns och Gades Soiré i går afton var beklagligtvis så föga talrikt besökt, att innkomsten trolig icke ens betäckte utgiften. Visserligen var det blott en estetisk husmanskost, hvarpå publiken bjöds, men denna påstås ju vara den helsosammaste och med en god diet mest öfverenstämmande.[...] Hr. Gade är en ganska försvarlig violinspälare, som man kan höra med sant nöje, om han än icke hänför och berusar, och Hr. Naumann lofvar att med tiden bli en rätt skicklig valdhornist. Dessutom erbjöds tillfälle att göra bekantska med en Norsk pianist, en Mamsell Lindeman, som väl icke var någonting utomordentligt, men dock värd at höras. [...]¹⁷

Utdrag fra svenske konsertkritikker ble gjengitt i *Trondhjems Adresseavis* den 20. november samme år: ”Om Jomfru Lindeman, som den 6. Dennes lod sig høre paa Dhrr. Gade og Naumanns Concert, hevder det i Dagl. Alleh., at hun have et slet instrument og at hun spillede altformeget trivielt, uden Sjæl, Udtryk, eller endog Sammenhæng.¹⁸ I et brev til sønnen Jacob Andreas, som på denne tiden bodde i Christiania, skriver Ole Andreas Lindeman at datterens dårlige spill skyldtes instrumentet som ble benyttet under konserten: ”Peter har vel allerede meldt om Gade og Naumanns Concert den 6te d. M., hvor man havde skaffet Juliane et slet Pianoforte eller Hakkebret at spille paa.”¹⁹

Etter oppholdet i Stockholm gikk reisen videre til København, hvor søsknene ankom på nyåret i 1839. Onsdag den 13. februar 1839 spilte Juliane Lindeman i Frimurerlogen i København. Også på denne konserten medvirket Niels W. Gade sammen med en rekke andre musikere.²⁰ Konserten hadde en form som var typisk for tidens konsert, hvor flere musikere fremførte et utvalg av samtidens populære instrumentalstykker, enten som solo- eller fellesnumre:

I Onsdags gav Jfr. J. C. Lindeman, Pianistinde fra Trondhjem, den af os bebudede Aftenunderholdning i Frimurerlogens Locale. Ved ualmiddelg Færdighed forbinder den unge Kunstnerinde meget Smag og Præcision i Foredraget, især er hendes Crescendo saa fortrinligt, som man vel tør gjøre Fordring paa af et Klaverinstrument. Formedelst Forhindringer gaves ingen Ouverture. Derimod assisteredes Jfr. L. af Hr. Gade, der vakkert udførte en Adagio og Rondo for Violin af F. David, fornemmelig blev Rondoen foredraget med behørlig Liv og Sikkerhed; [...]²¹

Under Københavnoppholdet spilte Juliane Lindeman trolig for medlemmer av kongefamilien og hoffet i København. I en attest, som er skrevet av prins Christian Fredriks intendant Blücher, skriver Juliane Lindeman at hun har spilt til de tilstedeværendes største tilfredshet: ” [...], i det jeg nemlig tillader mig underdanigst at vedlegge et Vidnesbyrd som Herr Exelence Grav-Blücher i København har utstedt på Hr. Kgl. Majestæts Christian den ottendes Befaling, til hvem jeg havde den Naade at blive befalet for at spille til Concert med Höistammens allerhöieste Tilfredshed”.²²

Om de tre Lindeman-søsknenes videre reise og opphold i Hamburg finnes i dag ingen opplysninger. Søsknene kom tilbake til Kristiania høsten 1839. Søstrene Juliane og Severine ble værende en tid i Christiania sammen med den eldste søsteren, Anna Christine (1808–1884), som hadde oppholdt seg her siden våren 1838.²³ Hva Juliane gjorde i Christiania i tiden fra hun kom til Christiania høsten 1839 til hun reiste på konsertturné til kystbyene på Østlandet fra midten av mai 1842, vet vi lite eksakt om.²⁴ Det vi imidlertid kan slutte ut fra de få opplysningene som finnes, er at hun studerte musikk og forberedte en videre musikerkarriere.

Høsten 1836 hadde norske kunstnere fått mulighet til å søke stipend for å kunne gjøre studieopphold i utlandet. Høsten 1839 var Juliane Lindeman, som den første norske kvinne, én av 13 søkere til reisestipendet.²⁵ På denne tiden var det ikke uvanlig at kvinner fra velstående familier reiste til utlandet for å skolerer i musikk eller kunst. Denne typen skoling ble først og fremst ansett som del av forberedelsene til å bli et godt hustruemne.²⁶ At Juliane Lindeman sendte inn en søknad om reisestipend, et stipend som med sikkerhet var tiltenkt menn, viser imidlertid stort mot og gir tydelige signaler om at Juliane Lindeman så seg selv som en profesjonell musiker på linje med sine mannlige kolleger.

I søknaden forteller Juliane Lindeman at hun ønsker å foreta en reise til Frankrike, Tyskland og Italia for å utvikle seg videre på musikkens område. Hun forteller om sin musikalske bakgrunn fra Trondheim og om opplæringen hun har fått hos sin far innenfor både generalbass-, orgelspill, og, i særlig grad, pianofortespill. Reisen til Stockholm og København hadde gitt henne nyttig erfaring som utøvende kunstner. Målet er nå å besøke Paris og større steder i Tyskland og Italia for å oppsøke dyktige lærere og utvikle seg videre. Men, for å kunne foreta en slik reise, er hun avhengig av pengestøtte. I tillegg til attesten fra Herr Exelence Grav-Blücher i København, har Juliane Lindeman lagt ved attester fra musikere i Stockholm og København, nemlig fra Hofcapelmester Berwald i Stockholm og Concertmester Wexschall i København.²⁷ I søknaden gjengis også konsertkritikken fra februar 1839, som omtalte hennes spill i København.

1839–1842: Opphold i Christiania og konserter i norske kystbyer

Juliane Lindemans søknad om reisestipend ble ikke innvilget, men hun synes allikevel ikke å ha gitt opp tanken om å gjøre karriere som utøvende pianist.²⁸ I Christiania Theaters annonse

for den 12. februar 1841 står det at Juliane Lindeman skal spille mellomaktsmusikk til to lystspill av fransk opprinnelse.²⁹ Mellom de to aktene i det første lystspillet spilte Juliane Lindeman *Fantasie und Variationen über den Marsch aus Othello*, für das Fortepiano mit Begleitung des Orchesters av Heinrich Hertz. Som musikk mellom de to stykkene spilte hun *Lied ohne Worte* av Alexander Dreyschock, *Aufenthalt, Lied aus Schuberts Schwanengesang für das Fortepiano* arrangert av Liszt, *La Campanella, improntu [!] for Pianoforte* av Dreyschock. Stykkene var hentet fra samtidens populære konsertrepertoar. Juliane Lindemans konsert ble omtalt i *Den Constitutionelle* dagen etter. Sannsynligvis er det Halfdan Kjerulf som har skrevet kritikken:

I Fredags Aften lod Jfr. Lindeman fra Trondhjem, som nu er kommet tilbage fra en Kunstreise til Stockholm og Kjøbenhavn, sig høre paa vort Theater. For Udførelsen af sine Nummere fik hun af enkelte Applaus, formedentlig mere paa Landsmandsskabets, end egentlig paa Kunstens vegne.³⁰

Mens Kjerulfs kritikk var lite positiv, stod det en langt hyggeligere kritikk i Morgenbladet noen dager senere. Kritikerens skrev blant annet at "Hvad det første Stykke "souvenir d'amtè" angaar, da er det klart, at dette, hvor Melodien ligger i Mellemstemmen, ikke vilde have vakt den ringeste Effect, dersom det ei var beleven udført med en tilbørlige Færdighed og Smag.[...] Det var heller intet Under at hun høstede for sit Spil en ligesaa fortjent som almindelig Applaus. Heri indbeholdes ogsaa den uefterrettelige Kritik i den Constitutionelle for 14 [sic] dennes.³¹

I mai og juni 1841, bare noen måneder etter konserten i Christiania Theater, reiste hun på konsertturne til flere av byene på Sør- og Østlandet.³² Hun besøkte blant annet Kristiansand, Arendal, Kragerø og Porsgrunn. En konsertkritikk fra Porsgrunn forteller følgende om Jomfru Lindemans spill: "Den for sin ualmindelige Kunstfærdighed bekjendte Pianistinde Jomfru Lindeman fra Trondhjem, gav her i gaar en Koncert for et – efter Stedets størrelse – ualmindeligt talrigt Publicum, der ytrede den mest levende Tilfredshed med Kunstnerindens pragtfulde Præstationer."³³ Trolig brakte turneen en del inntekter, som, til tross for avslaget på stipendsøknaden, gjorde det mulig for Juliane Lindeman å planlegge en studiereise.

For å skaffe nok inntekter til å kunne gjennomføre reise til utlandet, forsøkte Juliane Lindeman å etablere seg som klaverlærer i Christiania. Hun annonserte flere ganger, først i Morgenbladet den 10. mars 1841. Den 3. september samme år stod en likelydende annonse i *Den Constitutionelle*:

Undertegnede, boende hos Lindeman i Store Vognmandsgade, tilbyder sin Veiledning paa Pianoforte,
Juliane Lindeman

Nøyaktig en måned senere, den 3. oktober 1841 stod den samme annonsen trykket på nytt. Om Juliane Lindeman lykkes med å skaffe seg elever i Christiania, vet vi dessverre ikke noe om.

Parisreise høsten 1842

Før avreisen til Paris, besøkte Juliane Lindeman foreldrehjemmet på sensommeren i 1842. Etter seks uker i Trondhjem, var hun igjen klar for avreise. Fra Christiania tok hun vanligste ruten; båt til Le Havre og derfra over land med hest og vogn til Paris. Hennes mor, Anna

Severine Lindeman, var verken begeistret for det korte oppholdet hjemme eller for utenlandsturen. I et brev datert 18. september 1842 skriver hun til sin sønn, Jacob Andreas Lindeman:

[...] [da] Juliane Rejste her fra den 16de til Christiania, for der i fra at tage Med dampskibet til Havre og over land til Paris. ieg Tengte ikke paa at besøget skulde have Varen saa kort her derfor Var ieg ba[a]de læj og Sær over at komme og Rejse saa Snart og hilst hun som er Svag. jo ieg kan nu ikke Sige at ieg Syntes om denne Rejse. bestemmelsen er at komme hiem til Sommeren igjen.³⁴

Juliane Lindemans plan var å bli borte over vinteren og komme hjem til Trondhjem følgende vår. Også hennes bysbarn, den 19-årige Thomas Tellefsen, var orientert om Juliane Lindemans planlagte reise til Paris. Han hadde samme sommer reist til Paris for å studere musikk og klaverspill og omtaler Juliane Lindemans besøk i den franske hovedstaden i flere av sine brev. Tellefsen var, som sin far, domorganist Johann Christian Tellefsen (1774–1857), tidligere elev av Ole Andreas Lindeman og hadde fått grundig opplæring i 1700-tallets teoretikere og Bachs klavertradisjon. Thomas Tellefsen skulle senere bli en av Chopins mest betrodde elever og en kjent komponist og pianist. Høsten 1842 hadde han bare så vidt rukket å orientere seg i musikkmetropolens mange tilbud, men hadde allerede merket hvor dyrt det var å leve der:

Det glæder mig at høre, at Juliane Lindeman er i Trondhjem og tænker at komme til Paris; jeg har skrevet hende til et Brev angaaende Sagernes Stilling i Paris – og det gjorde mig ondt at fremstille dem for hende i deres sande Lys – men det var nødvendig; thi Intet er værre end at skuffes, naar man kommer paa et fremmed Sted; det er en ren desperat Idee som Folk have i Norge, at det er billig at leve i Paris, da det er meget dyrt – og endog for 40 Spd. Maaneden lever man daarligt; et godt Instrument koster nu 25 fr (5 Spd.) maanedlig etc. – saa at hun maae ei komme hened med mindre hun sikkert kan depensere 200 fr (40 Spd.) maanedlig – og enda er der et middelmaadigt Liv, hvor man verken smager Kaffe eller The, og faa være uden nogen til Klokken 11 om Formiddagen - det er penibelt - det er vist.³⁵

Juliane Lindeman ankom Paris omkring 5. november 1842. Trolig var Thomas Tellefsen en av de første hun tok kontakt med, for noen måneder tidligere hadde han skrevet til sin far: "[...] fortæl mig, naar du skriver, naar Juliane Lindeman kommer, naar hun stiger af Diligencen er hun i Rue Poissonière eller Montmartre og ei langt fra Faubourg St. Denis 45, hvor jeg boer".³⁶ I neste brev hjem forteller han: "Jeg har nu skaffet Juliane Lindeman et smukt og billig Logie, og hjulpet hende saameget som det staar i min Magt." Han skriver videre:

Juliane Lindemans Ophold kommer nok til at koste 40 norske Specier pr. Maaned og endnu lever hun meget billig, tager ingen Information, og heraf kan du da slutte hvor kostbart Alt er i Paris. Det er hos hende, jeg sidder nu og skriver; hun har for nogle dage siden skrevet til Trondhjem, hun er frisk og ved uhyre godt Mod. (T. Tellefsen (red.), 1923, brev av 12. november 1842, s. 36.)

Thomas Tellefsen hadde allerede før sin avreise til Paris rådført seg med den syv år eldre og langt mer erfarne pianisten Juliane om hvem man burde ta undervisning hos i Paris. Informasjonen som Tellefsen gir i brevet hjem, avspeiler samtidens diskusjon på det klavertekniske området:

Jeg raadførte mig med Juliane Lindeman angaaende Informationen i Paris, og hun troede at jeg hellere burde see at faae fat på Chopin eller Henri Bertini (le jeune), to overordentlig brave Mænd, og jeg tvivler ei om at jo Chopin staar over Kalkbrenner. Naar sagen er afgjort, skal du faa vide hvem jeg tager.[...] ³⁷

I samtidens klavertechniske diskusjon stod Kalkbrenner og Liszts spillestil opp mot hverandre. Forskjellen mellom Liszt og Kalkbrenners spillestil var kraft kontra fingerspill. Tellefsen skriver:

Kalkbrenners fremste Klagepunkt mot Liszt er nemlig det, at han (Liszt) anvender for megen fysisk Kraft, naar han spiller, mennes derimod Kalkbrenner vil, at al kraft skal komme concentreret fra Fingrene ved deres Elasticitet; dette er nu rigtigt nok, og det er det min hele Idræt gaar du paa nu, men for at frembringe det store orchesteragtige Effect, som især udmærker Liszts Spil, forslaaer denne kraft sandelig ikke, og man maa tage i Betænkning ved hvilke Midler, naar man kun opnaar, hvad man vil. ³⁸

Under Paris-oppholdet hadde Juliane Lindeman ikke nok penger til å ta klaverundervisning. Om man ville benytte seg av de best og mest kjente pedagogene, var dette svært dyrt. I stedet underviste Thomas Tellefsen henne i det han selv nylig hadde tilegnet seg. Tellefsen leide et instrument fra klaverfabrikanten Erard, som Juliane Lindeman også fikk øve på mens hun var i Paris. ³⁹ Om Julianes situasjon i Paris skriver Tellefsen:

Jeg troer Juliane gjør galt i ei at tage Information her – hendes Spil er ei som det bør være – Detaillerne, naar jeg kommer hjem og kan vise Dig og tale med Dig selv – siig Intet til Nogen – hun lever forresten vel, er snild og god, vi drikke ofte en Smule The sammen paa mit Værelse, og jeg ser at hjælpe hende det bedste, jeg kan. ⁴⁰

Tellefsen introduserte også Juliane Lindeman til sin lille omgangskrets i Paris og forteller om et svært hyggelig teselskap den 7. januar 1843 med emansiperte og sigarrøkende damer:

Den 7. januar skrabede Charlotte Thygeson paa sin Kistebund; hun fant 5 francs og den fik jeg – jeg løb hjem – kastede min Feldtseng paa Gangen – lagde Madrasserne paa Gulvet, satte mine 2 Stole i behørig Position, laante Julianes Thekande og Kopper, kjøbte The, Sukker, kage, Lys, Brænde og Cognac, inviterede alle mine Venner (rettere Veninder) c'est à dire: 1) Charlotte Thygeson 2) Hortense Wild (stor Componist) 3) Fanny Maas (fullendt elev af kalkbrenner) 4) Juliane Lindeman 6) Eli Silas – drak The – drak Punsch, sang, musiserede. – Damerne drak Punsch og røkte fransk Cigarer, - jeg røger ei, dertil er jeg for stor pariser-herre – og Klokken 1 skiltes viad i det fortræffeligste Humeur og efterat havde drukket Din, Moders og alle mine Søskendes Skaal – hvortil Fanny Maas declamerede mig et fransk Digt – Improvisation – og Thygeson alla Recitativa. ⁴¹

Juliane Lindemans opphold i den franske hovedstaden strakte seg over minst to måneder. Under oppholdet bodde hun i et hus i en av Paris' mange overbygde passasjer; Passage de Saumon. ⁴² At det var dyrt å leve, fikk også hun erfare. I løpet av oppholdet ble pengebeholdningen brukt opp. Heldigvis trådte broren Fredrik Christian, som jobbet som døvvelærer og bodde hos foreldrene i Trondhjem, støttende til:

Jeg er ikke uvillig, naar jeg saa sandt bare havde det; men jeg giver bort, hvor der behøves, og da der her i Huset meest tiltrænges, saa gjør jeg mig en Glæde af, at kunne komme til Hjelp. I Sommer har det rigtignok været lidt slemt, da jeg blev nødt til at optage min Løn for et Qvartal forud, og sende disse Penge til Paris, hvor Juliane stod i Stikken. [...] ⁴³

På veien hjem til Norge tok Juliane Lindeman turen om England og ankom Christiania i midten av juni 1843. Hennes plan var å bli værende i Christiania og livnære seg ved å gi klaverundervisning. ⁴⁴ Sommeren 1843 oppholdt også søsteren Severine Dorothea seg i hovedstaden. Hun reiste hjem til Trondhjem i oktober 1843, og planen var at Juliane skulle følge etter måneden etter. Etter hjemkomsten til Norge hadde hun verken klaverelever eller noe å leve av:

Den 14de Oct. kom Severine hjem, i Følge med Skipper Müller fra Skien, hans Kone, Jfr. Anna Tellefsen, og Cand. med. Schultz; Juliane opholder sig endnu i Christiania. Informationer havde hun ikke. En Tidlang informerede hun en Frøken Sommerfeldt. Hun har yttret at hun agtede at reise herhid i denne Maaned. ⁴⁵

Imidlertid ser planene ut til å ha blitt endret. Den 24. november samme år kunne man lese følgende annonse i *Den Constitutionelle*:

At min Undervisning i Pianofortespil nu er begynt, giver jeg mig herved den Ære at bekjendtgjøre for dem, der maatte ønske den. Juliane C. Lindeman, hos Copiist Andersen i Toldbodgaden No. 25. (*Den Constitutionelle*, 24.11.1843)

Kanskje fikk Juliane Lindeman heller ikke denne gangen tilstrekkelig mange elever i Christiania, eller også førte morens sykdom og påfølgende bortgang den 7. mai 1844 til at hun besluttet å reise tilbake til Trondhjem. Den 10. juli 1844 ankom Juliane Lindeman og broren Ludvig Mathias foreldrehjemmet i Trondhjem. ⁴⁶ Mens Ludvig Mathias' besøk kun varte noen uker, hadde søsteren bestemt at oppholdet skulle være av mer langvarig karakter. Hennes plan var å starte klaverundervisning i hjembyen. I september 1844 skrev broren Fredrik Christian Lindeman til deres felles bror Jacob Andreas Lindeman, som var prest i Lekanger:

Den 10de Julii ankom Ludvig og Juliane hertil, Ludvig for at tilbringe en 3 Ugers Tid i Hjemmet, og Juliane for at informere. Ludvig, hvis Ophold hos os ret var os kjær, reiste igjen den 1ste Aug., da han ikke havde Tilladelse til at være længere borte. Næste Aar haabe vi igjen at see ham hos os. Peter kom 14 Dage efter, da han ønskede at overvære Naturforskernes Sammenkomster i Christiania. Han forbliver her for det Første, og vi have megen Hygge af hans Nærværelse. ⁴⁷

I september samme høst kjøpte Juliane Lindeman et nytt klaver fra Christiania. Planen var at både hun og søsteren Severine skulle benytte instrumentet til undervisning. Familien fikk med dette to klaverer i huset; instrumentet som Ole Andreas Lindeman kjøpte i 1834 og Juliane Lindemans nye klaver. I tillegg hadde familien to cembali og et pedalklaver til orgeløving. Fredrik Christian forteller videre: ⁴⁸

Juliane har nylig faaet fra Christiania et nyt, udmærket godt Pianoforte sendt med Dampskibet. Det er kjøbt hos Cappelen, og koster 180 Spdr. Baade hun og Severine

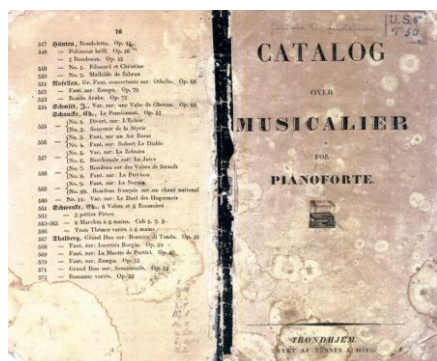
informere. Juliane har endnu ikke ret mange Elever, men det tør vel finde sig. Vi have nu saaledes 2 Pianoforter og 2 Claverer samt 1 Pedalclaveer i Huset.⁴⁹

Juliane Lindemans musicalske Leiebibliothek av 1848

Juliane Lindeman fikk trolig mange elever i årene etter at hun kom hjem, og i 1848, som den første kvinne i Norge, etablerte hun et eget musikalsk leiebibliotek.⁵⁰ I forordet til katalogen fra 1848 står det:

Efter Fleres derom uttrede Önske, har Undertegnede bestemt sig til, at oprette et musicalsk Leiebibliothek, udelukkende bestaaende af Pianoforte-Sager, for saaledes at give Musikdyrkere en, som jeg haaber, forönsket Anledning til, paa meget billige Betingelser, at gjøre sig bekjent med de nyeste Frembringelser i denne Retning.⁵¹

I Katalogen, som teller 572 nummer, finnes en rekke transkripsjoner og variasjoner over kjente operarier og operautdrag i samtidens virtuose stil av komponister som Thalberg, Herz, Kalkbrenner, Bolsieu, Hüntten og Cramer. Videre finnes kjente virtuose konserter av Hummel, Herz og Moscheles. Av verk som er blitt stående på kunstmusikkrepertoaret finnes Beethovens fem klaverkonserter og en rekke av hans sonater, en sonate av Mozart og to av Haydn. Videre finnes et godt utvalg av Chopins verker; klaverkonsert i e-moll, Sonate op. 58, Ballade op. 47, Polonaise- Fantasie op. 61, Mazurkaer op 50 og 63 og en rekke valser, nocturner og polonaiser. Av Tellefsen finnes kun 4 mazurkaer op. 1. I 1848 var dette det eneste verket av ham som var publisert. Listen inneholder også 3 *Klaveerstykker*, *Foraarstøner*, av N.W. Gade.⁵²

Juliane Lindemans Catalog over Musicalier (1848)

Hensikten med leiebibliotekene var å gi den alminnelige, klaverspillende borgeren tilgang til nye og populære klaververker uten at det skulle koste for mye. Juliane Lindemans leiebibliotek gir informasjon om hvilke nyheter som ble tilbudt samtidens amatørpianister og skaper følgelig et interessant bilde av hva som var populære stykker i Trondhjem omkring 1850. Det er imidlertid ikke overraskende at Lindemanfamiliens interesse i Bach ikke kom til uttrykk i dette leiebiblioteket. Mens leiebiblioteket ga tilgang til mange populære verker som i dag ikke er vanlig å finne i klaverrepertoaret, var kjennskapet til Bachs musikk fremdeles i stor grad forbeholdt opplæringen av mer seriøse og profesjonelle musikere.

Ekteskap og reist til København og Paris

Juliane Lindeman levde av å gi klaverundervisning til hun i 1857 giftet seg med en av sine elever, den femten år yngre cand. theol. Ole Andreas Tangen Krogness (1832–1887).⁵³ Han var ansatt som lærer ved realskolen i Trondhjem, var en god pianist og ellers godt orientert på mange av kunstens områder.

Ole Andreas Krogness (foto i privat eie)

Krogness forteller i et brev til sin kommende svoger, Ludvig Mathias Lindeman, at Juliane og han har spilt Hummels klaverkonsert i a-moll arrangert for to klaverer.⁵⁴ Juliane Lindeman og Ole Andres Krogness' bryllupsdato var satt til den 24. november 1857. Julianes bror, legen Peter Tangen Lindeman, har beskrevet planene for dagen i et brev til sin eldre bror Ludvig Mathias:

Paa Tirsdag den 24de Nov. Kl 3 Eftermiddag skal den store Stasen være, da Juliane skal staae Brud i Fruekirke og vies af Pastor Holtermann. Jeg veed ikke om Fr[edrik]. har meldt Dig dette. Der skal være stort [? Selskab denne/samme] Dag og ...[?] Frokost den paafølgende Dag for henimod 40 Personer - det er nu saa stort med vors maatru. Bruden skal have hvid Atlaskes Kjole og rimeligviis Paryk og Pisk m. m. [...]⁵⁵

Fra oktober 1865 til juli 1866 foretok ekteparet Krogness en reise med lengre opphold både i København og Paris.⁵⁶ Reisen er detaljert beskrevet i dagboken, som er forfattet av Ole Andreas Krogness. Ekteparet fremstår som svært kulturinteresserte. I København oppsøkte de en rekke kunst- og historiske museer og var flittige gjester i opera- og konsersaler. Niels W. Gade, som Juliane kjente fra sitt forrige besøk i den danske hovedstaden, skaffet dem ved flere anledninger billetter til Musikkforeningen, som han på dette tidspunkt var leder for.⁵⁷ I Det Kongelige Theater så de oppsetninger av blant annet Rossinis *Barbereren i Sevilla*, Verdis *Troubadour* og Gounods *Faust*. Ceciliaforeningen ble oppsøkt flere ganger, både under øvinger og i konsertsammenheng.

Det kgl. Theater, København

Krogness' teologiske profesjon og religiøse interesse gjenspeiles ved at han under oppholdet fulgte forelesninger i teologiske emner ved Københavns Universitet og pleiet omgang med en rekke geistlige, blant annet biskop S.W. Grundtvig. I dagboken gjengis både Grundtvigs tanker om det nasjonale, og om folkehøyskolens rolle i byggingen av en nasjonal kultur. Besøkene hos Grundtvig gjenspeiler trolig Krogness' forbindelse til den grundtvigianske presten Wexelsen i Trondhjem og deres utgivelse av det bladet *Kirkelig Folkeblad, tidsskrift til kristelig opplysnings fremme*.⁵⁸

Fra København gikk reisen videre via Köln til Paris, hvor Juliane og Ole Andreas Krogness ankom den 2. januar 1865. Her oppsøkte de snart Thomas Tellefsen og hans lille familie.⁵⁹ Etter en tid ble paret invitert til å bo hos Tellefsens. De flyttet dit den 7. april og ble boende hos familien Tellefsen til avreisen i begynnelsen av juni. Oppholdet ble en tid full av opplevelse. Ekteparet besøkte en rekke av Paris' severdigheter og deres mange besøk i Louvre viser en oppriktig interesse for kunst og historie. De tok også privattimer i fransk og fulgte forelesninger ved Sorbonne for å bli bedre i å forstå muntlig fransk. Beskrivelsen av deres mange konsertbesøk viser en levende musikkinteresse og gir et inntrykk av metropolens enorme musikktilbud.

Juliane og Ole Andreas Krogness utnyttet fullt ut muligheten til å oppleve Paris' mange opera- og konsertsaler. De hørte en rekke operaer; Mayerbeers *L'Africaine*, *Les Huguenots* og *Robert le diable* i Grand Opera, Rossinis *Il barbiere de Seviglia* og Verdis *Ermani* i Den italienske opera, Boieldieus *La dame blanche* i Opera Comique, og nok en gang Rossinis *Il barbiere de Seviglia*, denne gang i Theatre Lyrique. Mozarts *Don Juan* fikk de også oppleve to ganger, én gang i Den italienske opera og en gang i Theatre Lyrique med Christina Nilsson i rollen som Elvira.

Den klassiske instrumentalmusikken ble oppsøkt i en rekke sammenhenger. Nærheten til Thomas Tellefsen gjorde at de fikk overvære flere av hans konserter, både private musikksoireer hjemme hos ham og offentlige konserter med flere av samtidens kjente kunstnere. Ekteparet var flere ganger i Salle Pleyel og fikk også med seg de fleste av sesongens Concerts Populaires med Padeloups orkester. Padeloups folkekonsserter fant sted i Cirque Napoléon (i dag; Cirque d'hiver) som hadde plass til hele 5000 tilhørere. Conservatoriets konserter ga allikevel den største opplevelsen og overgikk alt Juliane og Ole Andreas Krogness tidligere hadde opplevd av orkestresamspill.

Cirque Napoléon, Paris

Avreisen fra Paris skjedde den 7. juni 1865, og turen hjem foregikk med tog til Brüssel, Köln og Lübeck, før Juliane og Ole Andreas Krogness igjen nådde København den 20. juni. I København møtte de igjen mange av sine gamle bekjente, før de vendte nesen mot Norge med dampskipet "Excellens Toll" den 7. juli. Ekteparet nådde Christiania to dager senere og ble møtt på bryggen av Ludvig Mathias Lindeman og hans barn. I Christiania tok de inn hos

Ludvig Mathias Lindeman, som akkurat i disse dagene var i ferd med å reise ut på melodisamlerferd til Hedmarken.⁶⁰

Juliane og Ole Andreas Krogness la ut på siste del av hjemreisen til Trondhjem, tirsdag den 24. juli 1866. Fire dager senere nådde de Støren som ligger 6 mil sør for Trondheim. Her ble de møtt av Krogness' far, og på veien inn mot byen dukket Julianes brødre Peter Lindeman og Just Lindeman med familier opp for å ta i mot dem.

Dalen prestegård. (Kilde: NTNU UB)

Under oppholdet i Christiania hadde Ole Andreas Krogness fått beskjed om at han var utnevnt til residerende kapellan i Strindens menighet. Ekteparet Krogness flyttet snart fra leiligheten i Købmandsgaten til prestegården på Dalen, like utenfor dagens sentrum av Trondheim.⁶¹

Juliane Lindeman ble mye plaget av sykdom de siste årene av sitt liv, og var i lange perioder sengeliggende. Hun ble pleiet av sin eldre ugifte søster Anna Christine, som bodde sammen med dem på prestegården. Juliane Lindeman døde den 12. mars 1879.

Litteratur:

Utrykte kilder:

H. Albrechtson: *Musikalsk veiviser*. Nasjonalbiblioteket, Ms. 4°. 636.

Jonsson, Leif: *Resande musiker och artister i Norden med konserter og förestellningar ca 1750 –ca 1860*. Upublisert artikkel, © Leif Jonsson, versjon 2010.

Lindeman, Juliane: *Juliane Lindemans søknad om reisestipend, 1838, KUD A, Stipender, 1836–1848, Boks 959, Riksarkivet, Oslo*.

Lindemanfamiliens brevsamling, Nasjonalbiblioteket, håndskriftsamlingen, UBO Brevs. 103.

O.A. Krogness' dagbok, Nasjonalbiblioteket, Håndskriftsamlingen, mikrofilm.

Det Musikalske Øvelses Selskab i Trondhjem. Journal for det musikalske Øvelses Selskab, 1815–1831. Privatarkiv nr. 87, eske 1–4, Gunnerusbiblioteket, NTNU.

Trykte kilder:

Due, Edward Christian og S. H. Finne-Grønn: *Slægten Due fra Trondhjem, samt genealogiske opplysninger om familien Due fra Aremark og om andre af dette navn i Norge*, Christiania: Johannes Bjørnemark Bogtrykkeri, 1897.

Herresthal, Harald: *Fra privat til offentlig engasjement. Musikkpolitikken 1814—1858*. Oslo, AiT e-dit, 2004, s. 63—66.

Karevold, Idar: *Kontinentale impulser i en norsk musikerslekt før 1850. En studie i brever, musikalier og skrifter etter slekten Lindeman*. (dr.gradsavhandling), Göteborg: Skrifter från musikvenskapliga avdelningen, Musikhögskolan, Göteborgs universitet nr.44, 1966,

Lindeman, Juliane: *Catalog over Musicalier for Pianoforte*. Trondhjem: Tønnes A. Höeg, 1848

Lindeman, Thorvald: *Den Trønderske familie Lindeman*, Trondhjem: Waldemar Janssen A/S boktrykkeri, 1924, 47—48.

Michelsen, Kari: ”Musikk-leiebibliotkene i Norge” i *Studia Musicologica Norvegica* 11, 1985, s.81—89.

Knut Mykland, Knut: *Fra Søgaden til Strandgaten, 1807—1880*, bd. 3 i *Trondheims historie*, Oslo: Universitetsforlaget, 1996, bind 3.

J. Samson: *The Music of Chopin*, Oxford, Clarendon Press, 1994.

Tellefsen, Thomas (red.): *Tellefsens familiebreve*, Kristiania: Steenske Forlag, 1923.

Vinje, Synnøve Agdestein: “Åtte kvinner i slekten Lindeman”, i E. Solbu og H. Jørgensen (red.): *En levende tradisjon. Jubileumsskrift til 100-årsdagen for opprettelsen av Musikkonservatoriet i Oslo*, 1983, s. 65—72.

Oppslagsverk:

Encyclopedia of keyboard Instruments, Vol I, the Piano, Garland Reference Library of the Humanities, New York and London, 1994,

Thaulow, Christian: *Personalhistorie*. Trondhjem,. I kommission hos A. Holbæk Eriksen & Co. 1919.

Nettsider:

Ole Andreas Tangen Krogness:

http://www.strindahistorielag.no/wiki/index.php?title=Ole_Andreas_Tangen_Krogness

Kari Michelsen: *Musikkhandel i Norge*, kap. 4:

http://www.hf.uio.no/imv/forskning/prosjekter/norgesmusikk/musikkhistarkiv/notetrykk/Kari_M_bok/04_Kari_M_kap4_5.pdf

Juliane Lindemans notebok: "Haandstykker for Claveret" (Menuett av Ole Andreas Lindeman).

NBdigital: URN:NBN:no-nb_digimanus_199909.

Aviser:

Den Constitutionelle, 24.11.1843.

Den Constitutionelle, 13.2.1841.

Den Constitutionelle fra 3.9.1841.

Den Frisindede, København, 15. 2.1839.

Trondhjems Adresseavis, 18.9.1838.

Trondhjems Adresseavis, 20. 11.1838.

¹ Etter Ole Andreas Lindeman er det bevart en rekke håndskrevne notebøker med verker av komponister som står i en direkte tradisjon etter J.S. Bach. Komponister som C.P.E. J.A.P. Schulz, Kirnberger, og Wernicke er godt representert i notebøkene. Mange av Ole Andreas Lindemans notebøker er digitalisert og er tilgjengelig i Nasjonalbibliotekets digitale samlinger.

² Se Love for den musikalske Forening i Trondhjem af 19. Januar 1831, underskrevet av Comittéen for det musikalske Selskabs reorganisering, og den trykte utgaven av 1. av oktober 1831. Privatarkiv nr. 87, eske 1–4, Gunnerusbiblioteket, NTNU.

³ Papirene til musikkforeningens virksomhet finnes i Privatarkiv nr. 87, eske 1–4, Gunnerusbiblioteket, NTNU. Se også brev fra Jacob Andreas Lindeman til Maria Catharina Lindeman av 4.3. 1832. Her forteller Jacob Andreas Lindeman at hans to søsken Juliane og Ludvig Mathias har spilt et stykke for 2 pianoforter i musikkforeningen.

⁴ I årene omkring 1833 foregikk en langvarig strid omkring ledelse og direksjon av musikkforeningen. Se dokumenter i Schults samlinger, Gunnerusbiblioteket NTNU, eske 3 og Knut Mykland: *Fra Søgaden til Strandgaten, 1807-1880*, bd. 3 i *Trondheims historie*, Oslo: Universitetsforlaget, 1996, bind 3, s. 112–113.

⁵ Se Thv. Lindeman: *Den Trønderske familie Lindeman*, Trondhjem: Waldemar Janssen A/S boktrykkeri, 1924, 47–48.

⁶ Se brev fra Ole Andreas Lindeman til Jacob Andreas Lindeman av 29.1.1834, Nasjonalbiblioteket, Håndskriftsamlingen, brevs. 103.

⁷ Brev fra Ole Andreas Lindeman til Jacob Andreas Lindeman, brev av 29.1.1834, Nasjonalbiblioteket, Håndskriftsamlingen, brevs. 103.

⁸ Inntekten var trolig ikke spesielt lav etter tidens målestokk, men Lindemans 7 barn var født over et tidsrom på 20 år og gav forsørgeransvar i 40 år. Organistene i Trondhjem tjente på denne tiden 150 riksdaler. I tillegg fikk de 50 riksdaler for vedlikehold av orgelet. Til sammenlikning tjente biskopen 4000 riksdaler. Se brev fra Ole Andreas Lindeman til Jacob Andreas Lindeman av 19.3.1834, Nasjonalbiblioteket, Håndskriftsamlingen, brevs.103 og I. Karevold, 1996, s. 41.

⁹ Se brev fra Jacob Andreas Lindeman til Christian Fredrik Lindeman av 5. November 1833, Nasjonalbiblioteket, Håndskriftsamlingen, brevs. 103.

¹⁰ Se brev fra Ole Andreas Lindeman til sønnen Jacob Andreas Lindeman av 21. 1, 1836. Se også brev av 15. 7. 1835, 29. 7. 1835, 7.10. 1835 og 25.11.1835, Nasjonalbiblioteket, Håndskriftsamlingen, brevs. 103.

¹¹ Etter oppfordring fra sin bror i Christiania sendte Tellefsen i 1855 "autobiografiske optegnelser". Se T. Tellefsen: *Familiebreve*, 1923, s. 141.

¹² Se J. Samson: *The Music of Chopin*, Oxford, Clarendon Press, 1994.

¹³ Thv. Lindeman, 1924, s. 34, s. 60

-
- ¹⁴ Peter Tellefsen (1810–1866) var domorganist Johann Christian Tellefsen (1774–1857) og Anne Cathrine Tellefsen f. Stibolts (1785–1860) eldste sønn. Han ble senere musikk lærer for statsminister F.G. Dues barn. På 1840-tallet slo han seg ned som organist i Odense. T. Tellefsen, *Familiebreve*, 1923, s. viii-ix.
- ¹⁵ F. G. Due (1796-1873) var statssekretær fra 1823 og norsk statsminister fra 1841. Han var også fetter av Thomas Telefsens mor. Se E. C. Due og S. H. Finne-Grønn: *Slægten Due fra Trondhjem, samt genealogiske opplysninger om familien Due fra Aremark og om andre af dette navn i Norge*, Christiania: Johannes Bjørnemark Bogtrykkeri, 1897.
- ¹⁶ C. Nauman var dansk og elev av den danske kapellmusikus F. Andersen. Jonsson, s. 129.
- ¹⁷ *Aftonbladet*, 6.11.1838
- ¹⁸ *Trondhjems Adresseavis*, 20.11.1838. Se også *Den Constitutionelle*, 13.11.1838.
- ¹⁹ Brev fra O.A. Lindeman til Jacob Andreas av 24. november 1838.
- ²⁰ Niels W. Gade (1817–1890). Gade hadde siden 1833 vært juniormedlem i Det kongelige Kapel i København.
- ²¹ *Den Frisindede*, København, fredag 15. februar 1839.
- ²² Attesten er datert 29.4.1839. Sitert etter Thv. Lindeman, 1924, s. 60.
- ²³ Thv. Lindeman, 1924, s. 32. Brev fra Ole Andreas Lindeman til Jacob Andreas Lindeman, brev av 2. 5.1838, Nasjonalbiblioteket, håndskriftsamlingen, UBO Brevs. 103.
- ²⁴ Se Thv. Lindeman, 1924, s. 60–61.
- ²⁵ I 1833 var det for første gang avsatt midler på det norske statsbudsjettet til ”Vitenskabelige Reiser i Udlandet”. I 1836 ble ordningen utvidet til å gjelde kunstnere. På statsbudsjettet i 1839 var det avsatt 1400 Spd. 13 søkte dette året om stipend. Arkitekt Høegh og malerne Knut Baade og Adolph Tiedemand fikk stipend. *Kilde: KUD A, Stipender, 1836–1848, Boks 959, Riksarkivet, Oslo*. H.Herresthal: *Fra privat til offentlig engasjement. Musikkpolitikken 1814-1858*. Oslo, AiT e-dit, 2004, s. 63–66.
- ²⁶ Se H. Herresthal: *Fra privat til offentlig engasjement. Musikkpolitikken 1814-1858*. Oslo, AiT e-dit, 2004, s. 63–66.
- ²⁷ Attesten fra Hofcapelmester Berwald i Stockholm var datert 25.11.39 [38?] og Concertmester Wexschall i København var datert 21.3.39. Se Thv. Lindeman, 1924, s. 60-61.
- ²⁸ Først i 1852 fikk en kvinne stipend, maleren Mathilde Smith. Se H. Herreshal, 2004, s. 63.
- ²⁹ Lystspillene var av fransk opprinnelse og het på norsk ”Gabrielle eller Adjutanterne” av Ucelot og Paul Dupoert og l’ ”Lustucru [?]av ” Faime og Etienne Urago.
- ³⁰ *Den Constitutionelle*, 13.2.1841.
- ³¹ Kritikken var signert –r. *Morgenbladet*, 20.2.1841.
- ³² Reisen startet den 14. 5. 1841. Se Thv. Lindeman, 1924 s. 60.
- ³³ Under konserten i Arendal ble Juliane Lindeman assistert av det musikalske selskapet. Konserten i Arendal 4.6. er nevnt i *Morgenbladet* 29.6.1841. Konserten i Porsgrunn den 20.6. er omtalt i *Morgebladet* den 10.6. 1841. Trolig hadde Juliane Lindeman minst en konsert til i Porsgrunn, den 31.5.1841. Se *Bratsberg Amtstidene*, nr. 43, nr.45 og nr. 50 og H. Albrechtson: *Musikalsk veiviser*. Nasjonalbiblioteket, Ms. 4. 636.
- ³⁴ Moren omtaler Julianes sykdom i brev til Jacob Andreas Lindeman av 7.1. 1837. De fryktet da at hun skulle ha fått nervefeber.
- ³⁵ T.Tellefsen (red.), *Familiebreve*,1923, brev av 29. august 1842, s. 22–23.
- ³⁶ *Ibid.*, brev av 12. november 1842, s. 34.
- ³⁷ *Ibid.*, brev av 7. –9. juni 1842, s.11–149.
- ³⁸ *Ibid.*, brev av 4. oktober 1842, s. 33.
- ³⁹ For dette instrumentet betalte han 25 fr pr. måned Tellefsen hadde først leid instrument av Pleyel, men skiftet senere til Erard som han anså som langt bedre. T. Tellefsen (red.), 1923, brev av 28 juni 1842, s. 18, 4. oktober, s. 31, 1. februar 1843, s. 41–42.
- ⁴⁰ *Ibid.*, brev av 28 juni 1842, s. 18, 4. oktober, s. 31, 1. februar 1843, s. 41–42.
- ⁴¹ *Ibid.*, brev av 1. februar 1843.
- ⁴² *Ibid.*, brev av 12.9. 1842, s 27. Se også O.A. Krogness, dagbok, den 6.2. 1865.
- ⁴³ Brev fra Fredrik Christian Lindeman til Jacob Andreas Lindeman av 9.11, 1843, Nasjonalbiblioteket, håndskriftsamlingen, UBO Brevs. 103.
- ⁴⁴ Den 20. juni 1843 skriver Thomas Tellefsen: ”Juliane er for nogle Dage siden kommen til Christiania og tænker at soutenere ved Informationer. ” Se T. Tellefsen, *Familiebreve*, 1923 s. 49.
- ⁴⁵ Brev fra Fredrik Christian Lindeman til Jacob Andreas Lindeman av 9.11. 1843, Nasjonalbiblioteket, håndskriftsamlingen, UBO Brevs. 103.
- ⁴⁶ Thv. Lindeman, 1924, s. 48 og s. 61. Se også Fredrik Christian Lindemans brev til Juliane Christiane Lindeman av 18.5.1844, Nasjonalbiblioteket, Håndskriftsamlingen (UBO, brevsamling 103).
- ⁴⁷ Brev fra Fredrik Christian Lindeman til Jacob Andreas Lindeman av 14. 9.1844, Nasjonalbiblioteket, håndskriftsamlingen, UBO Brevs. 103.

⁴⁸ Pedal-klaveret (fr. piano à pédalier, clavier de pédales, ty. Pedalflügel, Pedalklavier) er et klaver med pedaler som på et orgel. Pedalklaverer fra det 18. århundre er av to typer: 1) instrumenter der de pedalstyrte hammerne treffer de samme strengene som hammerne på det tilhørende klaviaturett og 2) instrumenter der et eget klangrom med egne strenger er plassert under instrumentet. *Encyclopedia of keyboard Instruments*, Vol I, the Piano, Garland Reference Library of the Humanities, New York and London, 1994,

⁴⁹ Brev fra Fredrik Christian Lindeman til Jacob Andreas Lindeman av 14. 9.1844, Nasjonalbiblioteket, håndskriftsamlingen, UBO Brevs. 103.

⁵⁰ Se Kari Michelsen, ”Musikk-leiebibliotkene i Norge” i *Studia Musicologica Norwegica* 11, 1985, s.81–89 og Kari Michelsen, *Musikkhandel i Norge*, kap. 4; http://www.hf.uio.no/imv/forskning/prosjekter/norgesmusikk/musikkhistarkiv/notetrykk/KariM_bok/04_Kari_M_kap4_5.pdf

⁵¹ Juliane C. Lindeman: Forord til *Catalog over Musicalier for Pianoforte*, Trondhjem, trykt af Tønnes A. Höeg, 6. December 1848.

⁵² En rest av Juliane Lindemans musikalske leiebibliotek, bestående av i alt 87 ulike verk, ble levert inn til Ringve museum i 1983. Utvalget av verk viser at den opprinnelige katalogen på et senere tidspunkt ble utvidet med flere verk og genre, blant annet flere arrangementer av norske folketoner og verk for blandet kor og solosang.

⁵³ Cand. Theol. Ole Andreas Tangen Krogness (1832–1887) ble Cand. Theol i 1853 og var fra samme år ansatt som lærer ved realskolen i Trondhjem. Fra 1861 var han adjunkt ved Trondhjems latinskole og samtidig, inntil 1866 var han medlem av realskolens direksjon og fungerte også en tid som skoledirektør. Han utga i årene 1857–62 *Kirkelig folkeblad, tidsskrift til kristelig opplysnings fremme* sammen med pastor Wexelsen. Krogness ble utnevnt til res.kap. i Nordre Dalene Provsti Strinden fra 1866 og forrettet også som prest på Rotvold Sindsygeasyl fra 1872. Fra 1878 var han prest i Vor Frue Kirke i Trondheim. Ole Andreas Krogness var sønn av forretningsmann, direktør i Norges Bank (fra 1848) og, Stortingsmann Ole Andreas Krogness (1802–1869) i Trondheim. C. Thaulow: *Personalhistorie*, 1919, s. 489 og Thv. Lindeman, 1924, s. 39–40 og Ole Andreas Krogness:

http://www.strindahistorielag.no/wiki/index.php?title=Ole_Andreas_Tangen_Krogness

⁵⁴ Brev fra O.A. Krogness til Ludvig Mathias Lindeman av 19.2.1857, NBO, Håndskriftsamlingen (UBO, brevsamling 103)

⁵⁵ Brev fra Peter Tangen Lindeman til Ludvig Mathias Lindeman av [26.11.] 1857, Nasjonalbiblioteket, håndskriftsamlingen, UBO Brevs. 103.

⁵⁶ O.A. Krogness, *Dagbok 1865–1866*.

⁵⁷ O.A. Krogness, *Dagbok 1865–1866*, 13. nov. og 6.des 1865.

⁵⁸ Wexelsen Frederik Nannestad (1818–1896) var grundtvigianer og fra 1852 sogneprest på Bakklandet, prest i Hospitalskirken og De Angellske Stiftelser. Residerende Kapellan i Domkirken fra 1879. Sammen med Ole Andreas Krogness utga han i årene 1857–62 *KirkeligFolkeblad, tidsskrift til kristelig opplysnings fremme*. Wexelsen utga i samme periode, sammen med Just Lindeman, *Melodier til Salmer og aandelige Sange* (1864), det såkalte Bakketillegget.

⁵⁹ Thomas Tellefsen giftet seg i 1858 med sangerinnen Severine Bye, som var født og oppvokst i Trondhjem Deres datter Jeanne ble født i 1859.

⁶⁰ Ludvig Mathias Lindeman og sønnen Peter reiste den 11. juli 1875 på en 8 dagers tur til Hedemarken. O.A. *Krogness' dagbok*, 11. 7. 1865.

⁶¹ Ole Andreas Krogness ble den 5. april 1878 utnevnt til res.cap. i Vor Frue kirke i Trondheim. Etter Juliane Lindemans død i 1879 giftet han seg i 1884 med hennes niese, Christiane Augusta Lindeman Hirsch (1850–1928). Hun var datter av Peter Tangen Lindeman og Louise Augusta Bauck Lindeman og var enke etter farmasøyt Jacob Johannes Carsten Hirsch (1851–1881). Krogness og Kristiane Louise Lindeman fikk to barn, Anna (f. 1884) og Ole Andreas (f. 1886).